

Рецензії

Фізика як спосіб життя

Проскура О. *Осяяні світлом науки. Нариси з історії фізики.* — Львів: ЄвроСвіт, 2009. — 416 с.

Ця книжка — збірка статей Олександра Проскури. Її автор добре знайомий багатьом науковцям Києва, перш за все фізикам, і певною мірою є знаковою особою в житті Києва і наукової спільноти фізиків 60—80-х років. Він народився у Києві у 1936 р. в родині, причетній до художньої інтелігенції міста, тому йому була рідною атмосфера і життєва програма шістдесятників. З 1961 р. його доля була пов'язана з Інститутом фізики АН України, де він успішно закінчив аспірантуру у фундатора інституту О.Г.Гольдмана і захистив кандидатську дисертацію «Природа ефекту Гуддена—Поля у порошкових люмінофорів ZnS-Cu» (1967). Йому була притаманна чуйність до осмислення національного досвіду в надрах тоталітарної системи, тому він товаришував з Євгеном Сверстюком, Аллою Горською, Іваном Світличним, Романом Корогодським, Михайлиною Коцюбинською. Плідно працюючи як фізик-експериментатор, О.Проскура був схильний і до гуманітарних студій, захоплювався історією фізики і культури загалом. У 1999 р. О.Проскура переїхав до Німеччини, де продовжував плідно працювати на ниві історії фізики і популяризації науки. Його нариси з історії фізики публікувалися в наукових журналах: «Український фізичний журнал», «Вісник НАН України», «Журнал технической физики», «Наука та наукознавство». 2007 р. він помер в Берліні.

Його книжка присвячена 80-річчю Інституту фізики НАН України і 125-річчю від дня народження його вчителя академіка Олександра Генріховича Гольдмана.

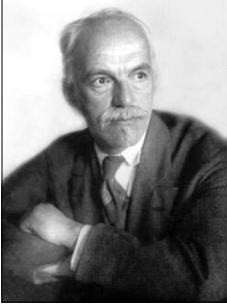

Інститут фізики створено у 1929 р. Організатором і першим директором інституту був О. Г. Гольдман, обраний у 1929 р. академіком АН УРСР по кафедрі фізики. На момент організації інституту його штат налічував 20 співробітників, у тому числі 6 наукових працівників та

10 аспірантів. Маючи нечисленне обладнання, невеликий штат працівників, в перші роки існування інститут свою діяльність спрямовував на розширену підготовку молодих наукових кадрів, пошук та формування тематики досліджень. Ця робота була досить успішною. Аспірантуру кафедри фізики та інституту в перші роки його існування закінчили такі відомі згодом вчені, як академіки АН УРСР В.Є.Лашкар'юв, С.І. Пекар, М.В. Пасічник, академік АН СРСР В.П. Лінник, члени-кореспонденти АН УРСР Н.Д. Моргуліс, П.Г. Борзяк, доктори наук М.Д. Габович, О.Г. Миселюк (директор інституту у 1938—1941 рр.) та ін. До 1938 р. в інституті організаціїно оформились три основні напрями науководослідних робіт: фізика напівпровідників (керівник робіт О.Г.Гольдман, з 1939 р. — В.Є. Лашкар'юв), фізика електронних та електровакуумних процесів (керівник — Н.Д. Моргуліс), рентгенометалофізика (керівник — доктор фіз.-мат.наук С.Д. Герцрікен).

О.Проскура одним из перших привернув увагу до трагічної долі О.Г. Гольдмана і створеного їм інституту, причому його публікації за-

сновувалися на архівних матеріалах, в тому числі з архівосховищ КДБ. У книжці публікуються дві статті про О.Г. Гольдмана. Особливий інтерес викликає матеріал про полеміку між А.Ф. Йоффе і О.Г. Гольдманом, яка призвела до арешту і заслання останнього і мала трагічні наслідки для розвитку фізики в Україні.

Великий інтерес також становить стаття «Нотатки до 100-річчя формулювання закону фотохімічної еквівалентності», в якій автор розглянув історію відкриття основного закону фотохімії та становлення квантового формулювання закону фотохімічної еквівалентності на підставі праць таких видатних дослідників, як Йоганес Штарк і Альберт Ейнштейн. Але особливою новиною цих нотаток є встановлення ролі в цих відкриттях доробку академіка О.Г. Гольдмана.

У книжці багато матеріалу присвячено німецькій фізиці, не тільки тому, що О.Проскура мав змогу працювати в німецьких архівах і бібліотеках, а головним чином тому, що німецька фізика кінця XIX – початку XX ст. була лідером наукової революції.

Привертають увагу матеріали про засновника берлінської школи фізики Густава Магнуса,

корифеїв німецької фізики Германа фон Гельмгольца, Еміля Варбурга, Макса Планка, видатного теоретика, експериментатора і винахідника Вальтера Шоттки, праці якого та його школи вплинули на індустрію сучасної електроніки, яка контролює нині майже всі аспекти інформаційного суспільства.

Змістовними є статті «Гіпотеза А.Айнштейна про світлові кванти та фізичну природу зовнішнього фотоелефекту», «Дослід К.Девіссона та Л.Джермера з дифракції електронів» та на черки про Нобелівських лауреатів Філіппа Ланарда, Роберта Мілікена, Петра Дебая, одного із засновників фізики твердого тіла Роберта Віхарда Поля (відкриті ним явище отримало назву ефекта Гуддена—Поля, який досліджував і О.Г. Гольдман).

О.Проскура, якому була притаманна національна свідомість, повертає до нашої пам'яті імена співвітчизників, що досягли за кордоном значних наукових результатів: видатного експериментатора Остапа Стасива і першого директора Інституту біофізики Товариства Кайзера Вільгельма Бориса Раєвського.

Книжка О.Проскури пронизана ідеями про міжнародну співпрацю фізиків, приналежність їх до світового наукового співтовариства. Книга опублікована в серії «Бібліотека молодого науковця» і гідно виконує функцію залучення молоді до чарівного світу наукового пізнання.

*А.Г.Наумовець,
академік НАН України*

Геолог — открыватель месторождений и теоретик металлогении

*Оноприенко В.И. Юрий Александрович Билибин / Отв. ред. В.И. Старостин. —
К.: ГП «Информационно-аналитическое агентство»: 2010. — 256 с.
(Серия РАН «Научно-биографическая литература»)*

Книга о Ю.А.Билибине — одна из долгожданных книг. Автор справедливо отмечает, что имя Ю.А.Билибина всегда было окружено ореолом легенды. Его образ олицетворял геолога — открывателя месторождений в труднодоступных областях, преодолевающего неимоверные трудности и достигающего цели. Мне пришлось много работать на Дальнем Востоке, и я полностью присоединюсь к такой оценке личности Ю.А.Билибина, прожившего очень короткую, но интенсивную и яркую жизнь. На Северо-Востоке России Ю.А.Билибин — знаковая лич-

ность: его именем названы города, улицы, поставлены памятники.

В книге на большом фактическом материале рассказывается о жизни, научной и организационной деятельности крупного геолога, члена-корреспондента АН СССР Юрия Александровича Билибина (1901-1952). Раскрывается его вклад в открытие новой Колымской золотоносной провинции, давшее мощный импульс экономическому развитию Северо-Востока России, в разработку проблем металлогении и петрологии Тихоокеанского рудного пояса, в становление и